

ABU HOMID G‘AZZOLIYNING “KIMYOYI SAODAT”**QALB MASALASI**

Nurmuhammedov Dinmuhammad Akmal o‘g‘li

O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi

Islomshunoslik yo‘nalishi

4-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada abu Homid G‘azzoliyning hayoti, ilmiy faoliyati hamda “Kimyoyi saodat” asari sharhlanadi.

Kalit so‘zlar. Kimyo, ilmlar, namoz, ibodat, muomalat, qalb, ijtimoiy masalalar.

KIRISH

Ilmiy fan taraqqiyotning jadal sur‘atlar bilan rivojlanishi, axborot hajmining keskin ko‘payishi, shuningdek fanlar integrasiyasi natijasida yangi fanlarning yuzaga kelishi, jamiyatda raqobat muhitini yuzaga keltirdi. Ushbu vazifalar asosida jamiyatning ta‘lim tizimiga qo‘ygan asosiy vazifalaridan biri – yuksak ma‘naviy axloqli, jamiyat taraqqiyoti uchun munosib hissa qo‘shadigan, rivojlangan davlatlar darajasidagi yuqori malakali, raqobatbardosh intellektual salohiyatga ega kadrlarni tarbiyalash masalasi dolzarbdir. Yangi O‘zbekistonda allomalar ilmiy-ma‘rifiy, madaniy-ma‘rifiy merosini tiklash, uni o‘rganish va keng targ‘ib qilish hamda jahon qo‘shgan hissasini ko‘rsatib berish borasida keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilayotgani, islom ilm-faniga e‘tibor qaratilayotganidan dalolat beradi.

ASOSIY QISM

G‘azzoliy o‘zining 55 yillik qisqa umrida juda barakali ijod qildi. Uning qalamiga 100 ortiq asar nisbat beriladi. Tasavvuf ta‘limotining o‘zagini tashkil etuvchi muammolardan biri – ilm ulyaqin va ayn ul-yaqin masalasidir¹. Barcha ilmlar shakshubhadan xoli, mutlaq va abadiy, o‘zgarmas haqiqatni izlab topish va anglashga qaratilgan ekan, tasavvuf ta‘limoti ham bu masalani cheklab o‘tmasdi. G‘azzoliy asarlarida ham bu masala keng va atroflicha yoritib berilgan. Ilm ul-yaqin va ayn ul-yaqin iboralari Qur‘onning «Takosur» surasida keltirilgan. Ushbu sura Makka suralaridan bo‘lib, sakkiz oyatdan tashkil topgandir. Bu surada ko‘p odamlarning tojonlari chiqib, qabrlariga kirgunlaricha mol-dunyo to‘plashga va o‘sha arzimasi matolar

bilan bir-birlariga maqtanishga mashg'ul bo'lishib, Haq yo'lda yurishdan yuz o'g'irganlari bayon etiladi. Beshinchi oyatda shunday deyilgan: «Kallo lav ta'lamuna 'ilmal-yaqiyn» (Yo'q! Agar sizlar (dunyoga qul bo'lib qolishning oqibati nima ekanligini) ilm ul-yaqin (ilmiy asosga binoan) bilan bilganiningizda edi (dunyoga qul bo'lib qolmasdingiz!) Takosur-5-oyat).² G'azzoliy ushbu oyatni quyidagicha izohlaydi: Agar mol-mulk va dunyoda yetishish mumkin bo'lgan narsalar bilan g'ururlanish qiyomat kuni hech qanday foyda bermasligini payg'ambarlar kabi yaqindan bilsaydingiz, mol va dunyo bilan g'ururlanmasdingiz! Imom G'azzoliy ilm ul-yaqin va ayn ul-yaqin masalasini quyidagicha izohlaydi: 1. Ilm al-yaqin, payg'ambarliklari sababli, payg'ambarga oiddir. Ayn al-yaqin esa farishtalarga oiddir. Chunki ular Lavhi Mahfuzni, qalamni, Jannat va Jahannamni, Arshu Kursini aynan ko'radilar va mushohada etadilar. 2. Ilm al-yaqin tiriklar uchun, aynal-yaqin esa o'liklar uchundir. Chunki tiriklar insonlar o'lganini va o'liklarning ham qabrlarda ekanliklarini biladilar. Lekin qabrda nima ahvolda ekanliklarini bilmaydilar. Holbuki, o'liklar qabrlarni aynan biladilar va mushohada etadilar: qabrlar, yo jannat bog'laridan bir bog', yo jahannamning bir chuquridir. 3. Ilm al-yaqin qiyomatni bilmoqdir. Ayn al-yaqin esa, qiyomatni va qiyomatning dahshatini aynan ko'rmoq va mushohada etmoqdir. 4. Ilm al-yaqin jannatni va jahannamni bilmoqdir. Ayn al-yaqin esa bularni aynan ko'rmoq va mushohada etmoqdir. G'azzoliy boshqa so'fiylar kabi, qalbni Haqiqatga eltuvchi eng yaqin va to'g'ri yo'l deb hisoblaydi. Qalb uning fikricha, ruhiyat olamining eng oliy ko'rinishi bo'lib, tuyg'u va nafs unga tobedir, aql esa uning bir bo'lagi hisoblanadi. Qalbni hech qachon aql bilan qarama-qarshi qo'yib bo'lmaydi. Qalbning eng oliy darajasi, G'azzoliyning fikricha, payg'ambarlarda bo'ladi, undan so'ng avliyolar, hakimlar va olimlarning qalbi har biri bu yo'lda erishgan mavqesiga qarab tabaqalanadi. Haqiqat yo'lidagi har bir solik o'zining boshidan o'tgan ruhoniy holatlardan xabari bor va oldidagi yo'lning nihoyasida uni nima kutmoqligidan bexabar bo'ladi. Shuning uchun, payg'ambarlarning holini avliyolar bilmaydi, avliyolar qalbidan hakimlar bexabar. Bu – go'dak, yigit va keksa odamning holiga o'xshash bir ko'rinishdir. Yosh bola yigitning tuyg'ularidan bexabar bo'ladi, chunki u hali balog'at

yoshiga yetmagan. Yigit kishi esa, go‘dakning holi va tuyg‘ularidan xabardor bo‘lgani bilan, barkamol insonning fikr-o‘ylari unga begona bo‘ladi, chunki u bu umr bosqichini bosib o‘tmagan. G‘azzoliy qalbni oynaga o‘xshatadi. Bu oyna kibr, harislik, g‘azab, nafrat, baxillik kabi zang keltiruvchi xislatlardan poklagandan so‘ng axloq suvi bilan yuvib, sayqallangan qalbda ilohiy haqiqat tazohir etadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, G‘azzoliygacha tasavvuf va rasmiy shariat doirasi bir-biri bilan kuchli ixtilofda edi. G‘azzoliy o‘z asarlari bilan tasavvuf aslida islomga muqobil bir ta‘limot emasligi, balki u aslida islom madaniyati qobig‘idan chiqqan adabiy-irfoniy hodisa ekanligini isbotlab beradi. G‘azzoliy taassubni qattiq qoralaydi va diniy, mazhabiy bag‘rikenglikni rivojlanishning muhim omili sifatida baholaydi. Tasavvuf uning nazdida axloqiy poklanishdan o‘zga narsa emas. Tasavvuf amallari shariat qonuniyatlariga muvofiq kelgandagina najot keltiruvchi amallardan bo‘lishi mumkin. Bejiz emaski, «Ihyo ul-ulum ad-din»ning uchinchi rub‘i «Muhlikot» (Halokatga eltuvchi amallar) deb ataladi. Ushbu kitobda qalb haqidagi ajoyib va diltortar tasvir bilan so‘z boshlab, insonning o‘z-o‘zini taftish etib turmasligi, har doim o‘zini tahlil etib borib, noshoyista amallardan uzoqroq yurish lozimligini turli dalil va hikoyatlar bilan yoritib bergan. Bundan tashqari, munofiqlik, yolg‘on gapirish, takabburlik, chaqimchilik, ilmga amal qilmaslik, mayxo‘rlik, hasadgo‘ylik, boylikka ruju qo‘yish, til ofatlari kabi yomon xislatlar inson qalbini toshga aylantiruvchi va halokatga eltuvchi xislatlar sifatida qoralanadi. Najot beruvchi amallar sifatida G‘azzoliy insonni komillikka eltuvchi amallar, jaholat va g‘ofillikdan qutqaradigan ruhiyat manzillari haqida so‘z yuritadi. G‘azzoliy tasnifida bu manzil va maqomlarning birinchisi tavba bo‘lib, undan so‘ng solik sabr, shukr, xavf, rajo (umid), faqr, zuhd, tavhid, tavakkul, muhabbat, shavq kabi tasavvufga xos bo‘lgan maqomlarni bosib, ichki hurriyat saodatiga erishmog‘i mumkin. Ma‘lum bo‘ladiki, G‘azzoliy tasavvuf ta‘limotiga insonni komillik va haqiqatga eltuvchi, zalolat va gumrohlikdan qutqaruvchi yo‘l sifatida qaraydi. Uning tasavvuf rivojida ko‘rsatgan xizmati beqiyosdir.

FOYDALANILGAN MANBA VA ADABIYOTLAR:

11. Abu Homid G‘azzoliy. “Kimiyoyi Saodat”. “Munir” nashriyoti, – Toshkent.: 2021
12. Abu Homid G‘azzoliy. “Al-Munqiz min al -zalol” – Toshkent.: 2020
13. Alisher Navoiy. “Saddi Iskandariy” Nasriy bayoni bilan. G‘ofur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa birlashmasi, – Toshkent.: 1997
14. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to‘plami, 17-tom. – Toshkent.: 2000
15. Abu Homid Muhammad ibn Muhammad al-G‘azzoliy. “Ihyou ulum ud-din” (Din ilmlarini jonlantirish) Ilm kitobi Birinchi kitob. –T.: «Movarounnahr», 2005
16. Rumi. “Masnaviy 40 rivoyatga sharx”. – Toshkent: "Navro‘z" nashriyoti, 2019
17. Najmiddin Komilov. “Imom G‘azzoliy ilmiy merosini o‘rganish”. –T.: 2005
18. Abu Homid G‘azzoliy. “Tafakkur kitobi”. –T.: Movarounnahr, 2003. —B.23
19. Abdulaziz Mansur. Qur‘oni Karim ma‘nolar tarjimasi, “Toshkent islom universiteti” nashriyoti. – Toshkent.: 2001